

Historien som vitenskap, Spanias fortid og ulik bruk av historie

Denne artikkelen har som formål å redegjøre for historie som et vitenskapelig fag, samt se på hva slags utfordringer fagets forskningsmetoder byr på. Den vil komme inn på Spanias mørke fortid, og på hvordan å skjule denne kan ha påvirket dagens samfunn. Historien kan brukes på ulike måter, og denne artikkelen vil drøfte hvordan ulike aktører bruker historien til sin fordel. Fordi historikere ikke har kommet frem til hva som er god og sann framstilling av fortiden, er det i det hele tatt vits å prøve?

«Historiefaget er et vitenskapelig fag som bygger på kildestudier» der «målet er, så objektivt som mulig, å dokumentere og å forstå hendelsene og drivkreftene bak dem». (Moum, 2018, s.394). Dette faget har røtter helt tilbake til antikken, 400 år fvt. Herodot, regnes som historieforskningens far. I sine skildringer av Perserkrigene, brukte han motstridende kilder, prøvde å være så objektiv som mulig, der målet var at leseren selv måtte vurdere hva som egentlig hadde hendt. Dette er essensielt for historie som vitenskap. Tukydid, også en av antikkens filosofer, bygget videre på dette, men med mer moderne idealer enn Herodot. Han fokuserte på maktforhold, menneskelige egenskaper, og skilte mellom umiddelbare og virkelige årsaker (Granmo A, 2008). Gjennom tidene har det vært stor strid om hva som er den beste metoden for å forske på historien, og På 1800-tallet, grunnfestet Leopold von Ranke historiefaget som vitenskap. Han hevdet historiefagets mål er å gjengi «hvordan det egentlig var» (Moum, 2018, s.361). Han fokuserte på kilder og kildekritikk, og at det er essensielt at historikeren ikke trekker slutninger kildene ikke gir grunnlag for. Johann Gustav Droysen, hevdet at historiefaget er en vitenskap, men ikke en naturvitenskap. Naturvitenskapen har ubrytelige lover som tyngdekraften og kjemiske prosesser, noe som ikke kan overføres i studiene av mennesker og kulturer (Moum, 2018, s. 368). Allikevel kan historiefaget bruke naturvitenskapen som hjelpevitenskap, for eksempel ved å se på geografi og geologi, og hvordan disse forholdene kan ha påvirket samfunnene og menneskene som levde i dem. Wilhelm Dilthey snakket om historikeren som et historisk vesen, han lever på innsiden av sitt studieobjekt. Han pekte på hermeneutikken som en historisk metode; historikeren har en førforståelse av det han studerer som hele tiden blir korrigert ettersom han/ hun får ny informasjon (Moum, 2018, s. 371). Hans-Georg Damer bygget videre på Diltheys teori om mennesket som et historisk vesen, men mente historikeren er begrenset av sin forståelseshorisont. Forståelseshorizonten er førforståelse og holdninger historikeren har som

et resultat av tiden de lever i, og påvirker hva historikeren regner som relevant, og irrelevant (Moum, 2018, s. 373). For eksempel var det lenge svært få som ikke forsket på kvinners situasjon i samfunnene. Kanskje nettopp fordi de selv levde i mannsdominerte samfunn, der interessen for kvinners rolle ikke ble sett på som viktig å studere. Det har altså vært mange teorier om historiefaget som vitenskap. Felles for disse er likevel enigheten om historie som en fortolkende vitenskap, man kan aldri ha beviste sannheter.

Nettopp det at historie er en *fortolkende* vitenskap, er noe av problemet med faget som vitenskap. Fordi selve grunnpilaren i faget er bruk av kilder, er det som historiker viktig å stille seg kritisk til kildene i sin forskning. Dette går blant annet på ytre kildekritikk som om kilden virkelig er det den gir seg ut for å være. Den indre kildekritikken handler om det er snakk om første- eller andrehåndsberetninger, og om kildene er primærkilder, eller bygger på andre kilder (Moum, 2018, s. 364-65). Her er noe av problemet at kildene kan komme fra mennesker med en agenda, som har interesse av at historien blir fremstilt på en måte som gagnar dem. Troverdigheten til kildene har vært et fokus i alle år, og ble blant annet problematisert av Tukydid. For det andre kan det at historikeren er preget av sin nåtid, være problematisk for den objektive framstillingen historiefaget har som ideal. Den britiske historikeren E.H Carr, skilte mellom «fakta om fortiden» og «historiske fakta» (Moum, 2011 s. 272). Hva som regnes som historiske fakta, handler om en prioritering fra historikerens side, og er som Damer hevdet, påvirket av historikernes samtid. Carr mente derfor det var like viktig å vite noe om historikeren som om de historiske faktaene, og dessuten at hver generasjon må skrive historien på nytt. Sist, men ikke minst byr historiefaget på en rekke utfordringer når det kommer til grunnleggende krav innenfor vitenskapen. Som nevnt er premissene for studiene av naturen uforanderlige, mens i historien må hver epoke eller samfunn studeres individuelt. Gadamer mente historikere for og nå er så preget av sin nåtid at det oppstår en uoverstigelig forståelseskluft (Moum, 2018, s. 373), dette setter begrensninger for forståelsen som gjør von Rankes mål om å gjenfortelle historien «slik det egentlig var», umulig å gjennomføre i praksis. Også naturvitenskapens krav om etterprøving og falsifisering er umulig å imøtekomme, fordi historien tilhører fortiden og bare skjer én gang. Historieforskning må derfor være vitenskap på en annen måte enn naturvitenskapen.

Historikere bruker historien som forskningsobjekt. Men historien brukes av alle; av individer på et personlig plan til å erfare hva som fungerer for oss og ikke, av kommersielle aktører til markedsføring av produkter, og av politikere for å fremme sin sak (for å nevne noen). Når man bruker historien til sin fordel, blir framstillingen gjerne lite objektiv og ensidig, i noen tilfeller direkte ukorrekt. På bakgrunn av dette er mange historiske temaer svært omstridt, og nåtidens mennesker har vanskelig for å enes om hva som hendte i fortiden. I andre sammenhenger ønsker man å skjule historien fullstendig, fordi den ikke gagnar din sak.

Et eksempel på dette er Spania, og deres fortid som er preget av krig diktatur. Kontroversen rundt Spanias historie handler hovedsakelig om man skal hente opp fortiden eller la være. Noen mener dette vil være å dvele ved fortiden eller å åpne gamle sår, mens andre krever å få vite om fortiden de mener har blitt dem frarøvet.

Den spanske borgkrigen varte fra 1936 til 1939. I årene før krigen var Spania et demokrati, men preget av politisk ustabilitet. Deler av militæret organiserte et opprør, mens andre forble lojale til republikken. Dette opprøret var den utløsende faktoren til borgerkrigen. Det ble et tydelig skille mellom høyresiden som i hovedsak bestod av general Franco og militæret, og venstresiden som bestod av alle som var forkjempere for republikken. Det endte med at nasjonalistene med Franco i spissen vant, og 4. august 1939 ble Franco erklært som “øverste leder, ansvarlig bare for Gud og historien” (Knutsen, 2017). Under Francos diktatur ble det slått hardt ned på alle som ble ansett som motstandere av regimet. Frankismen var et fascistisk regime. Sentralt for den fascistiske ideologien er fokus på det nasjonale fellesskapet, med et autoritært, diktatorisk styre for å unngå dannelsen av fellesskap som bare omfatter deler av nasjonen (Berg, 2019). I Spania ble politiske motstandere fengslet og torturert, det var forbudt å snakke andre spanske språk enn castellano, og man antar at rundt 100 000 mennesker ble begravet i landets mange massegraver (Holm-Nilsen, 2018). Franco satt som diktator til hans død i 1975, og ble begravet i De falnes dal, utenfor Madrid.

Det er store uenigheter om hva som egentlig foregikk i Spania under Francos diktatur. Hans tilhengere hedret Franco for å unngå en nasjonal splittelse og for å stå imot kommunismen. Hans motstandere kritiserte han blant annet for å ha kneblet demokratiet, fjernet

Bronsemedalje NM hifi 2020. Frida Hellen, Elvebakken vgs

ytringsfriheten og for tortur og kidnapping (Cardozo, 2019). I 1977 kom loven om amnesti, “El pacto del Olvido” (glemselsloven). Denne gikk ut på at man skulle legge et lokk på fortiden, at man skulle glemme historien. Det skulle være forbudt å rettsforfølge krigsforbrytelser fra borgerkrigen, begått av begge parter (Haug, 2018). I ettertid har dette ført til sinne og frustrasjon fra ofrene for frankismen, og deres familier. I dokumentaren “Fortiden Spania vil glemme”, følger man spanjoler som ønsker å stille sine torturister for retten, eller å hente ut familiemedlemmer av massegravene (Almodóvar, 2018). Grunnen til at dette ble mulig, er minnesloven som kom i 2007, som lovfestet at “alle som hadde blitt forfulgt under borgerkrigen eller Franco-tiden skulle få oppreisning” (Cardozo, 2019). Til tross for den nye minnesloven har Spania opprettholdt amnestiloven, og det strides fortsatt om saker som for eksempel at spedbarn angivelig ble stjålet fra sine republikanske mødre og gitt i gave til regimevennlige familier (Almodóvar, 2018).

43 år etter diktatorens død, har den spanske regjeringen vedtatt å flytte Francos levninger fra De falnes dal, til en mer diskret gravplass i Madrid. Dette har ført til sterke reaksjoner, og beslutningen kritiseres av begge sidene av politikken (Holm-Nilsen, 2018). De falnes dal var ifølge Franco, tenkt som en minneplass for alle som falt i den spanske borgerkrigen. I stedet har det blitt til et minnesmerke for diktatoren, som er begravd side om side med rundt 33 000 ofre av hans eget regime, hvilket gjør diktatorens grav til Spanias største massegrav (Pérez, 2019).

Noe av det som er kontroversielt med flyttingen av Francos grav, er gjenåpningen av en fortid spanjolene aldri har tatt et ordentlig opprør med (Holm-Nilsen, 2018). Amnestiloven førte til at frankismen var noe som var lite omdiskutert, og en yngre generasjon vokste opp, mange med lite kunnskap om landet deres sin mørke fortid. Dette var noe av grunnen til at «Sannheten om Spanias fortid», ble laget. Det var mange som ønsket å lære om Spanias historie (Nuñez, 2019). Spania er i dag preget av politisk uro, og områder som Katalonia, som har sin egen kultur og eget språk, og som kjemper for autonomi. Som nevnt slo Francos regime hardt ned på folk med en identitet særskilt fra den nasjonale spanske. Undertrykkningen fra Francos regime har aldri katalanerne fått oppreisning for, hvilket har ført til sterk splittelse mellom Katalonia og Madrid. Gatekampene mellom katalanske demonstranter og nasjonale politistyrker har skap oppsikt internasjonalt, og det katalanske selvstendighetspartiet har

vunnet stemmer på konflikten. På den andre siden av det politiske spekteret, har Spania en veletablert ytre høyrefløy. Etter det siste valget i Spania, doblet det høyreekstremer partiet VOX sine seter i nasjonalforsamlingen, og er nå Spanias tredje største parti. En av deres kampsaker er å sette en stopper for selvstendighetskampen blant annet deler av Katalonia kjemper (Plaza, 2019). I Wingårds kronikk i Dagbladet, snakker hun om hvordan individers enkeltfortellinger får kraft ved å lenke sammen deres fortellinger til én felles. Et eksempel er da Norge skulle bli selvstendige, og en så nødvendigheten i å ha en felles norsk nasjonal identitet som skilte det norske fra det danske. Norge ble et «vi» mot «de andre», med negative følger for de som falt under «de andre», som for eksempel jøder og samer (Wingård, 2018). Litt på samme måte har katalanerne og Francos funnet sitt «vi», og definert øvrige deler av det spanske samfunnet for «de andre». Mange års fravær av offentlig debatt om Spanias fortid, kan ha ført til en større splittelse i det spanske samfunnet, som har ført til en sterk identitetspolitikk. At folk søker til likesinnede, kan dessuten føre til konspiratoriske teorier om fortiden og «de andre». Et eksempel på dette er den spanske nasjonalisten Pio Moa som skrev boken «Mitos de la Guerra Civil» (Myter om den spanske borgerkrigen), der han glorifiserer Franco og hans regime, og går imot regimets kritikere (Rebelión, 2003). Å legge lokk på historien har derfor ikke hatt det tilsiktede resultat at folk kommer seg videre, men heller ført til polarisering og tydelige inn- og utgrupper.

Et moteksempel til Spania, er Tyskland. For tyskerne var det viktig å ta ansvar for historien sin, og å lære de unge generasjonene om andre verdenskrig og Hitler. Det blir for eksempel snakket om på skolen, og konsentrasjonsleirene har blitt til museer man kan besøke for å lære om hva som hendte. Tanken bak var å kjenne til historien, for at det samme ikke skal skje igjen. Tysklands modell blir gjerne omdiskutert som «den riktige» måten å håndtere en mørk fortid på. I studien «Bestefar var ikke nazist», kom det frem at tre av fem unge hadde skyldfølelse knyttet til nazismen. Dette gjelder ungdommer som selv ikke var født under Nazityskland. I en senere studie er det riktignok færre som kjenner på skyldfølelsen, men unge tyskere mener det er feil at de selv skal måtte ta ansvar for noe som skjedde lenge før deres egen tid. Mange vil være enige i at det er viktig å kjenne til historien, men om man skal ha skyldfølelse for noe besteforeldregenerasjonen gjorde, er en annen sak. Det som imidlertid også kom frem i studien, var at selv om de tyske ungdommene var svært bevisst landets mørke fortid, «var erindringene rosenrøde når det kom til egen familiehistorie» (Brix, 2017). Dette kan ses på som et eksempel på personlig bruk av historien; man bruker de delene av

Bronsemedalje NM hifi 2020. Frida Hellen, Elvebakken vgs

historien som gagner en selv. Ungdommene var bevisste på at «noen» hadde begått krigens forferdelige handlinger, men ville ikke ha det til at det kunne være noen de selv kjente.

Det er vanskelig, kanskje umulig å skrive historien på den «riktige» måten. Hayden White mente historikere har mer til felles med skjønnlitterære forfattere enn vitenskapsmenn, og omtalte en historisk framstilling som «verbale fiksjoner som er like mye funnet opp som funnet» (Moum, 2011, s. 280). Iggers snakker i sin artikkel «Bruk og misbruk av historien», om hvordan historikere i demokratiske land har brukt historien som en måte for å konstruere en nasjonalfølelse (Iggers, 2012). Selv om kildene deres er sanne hver for seg, sorteres de og setter de sammen for å skape et ønsket bilde, som ikke reflekterer fortiden. Som tidligere nevnt, var det fokus på å bygge en nasjonal identitet etter unionstiden med Danmark. Norske forfattere, historikere og kunstnere skal angivelig ha påvist en særnorsk historie gjennom flere tusen år, noe det senere er skepsis rundt (Moum, 2018, s. 391). Dette er et eksempel på politisk bruk av historien. I tillegg drev Norge en erindringspolitikk. Dette er et «forsøk på å organisere det nasjonale fellesskapets hukommelse» (Moum, 2018, s. 192), og ble blant annet gjort ved å fremheve på Norges stolte fortid, og ikke fokusere på unionstiden i skolen. Denne bruken av historie fungerer som identitetsskapende myter, og lever ikke opp til de vitenskapelige kravene satt til historiefaget.

Allikevel kan man ikke skjære alle over en kam. Historikere som kommer med alternative teorier om fortiden og går imot den allmenne sannheten, vil møte stor motgang. Selv om det alltid kan dukke opp nye kilder og forskning som gir ny informasjon og forståelse, kan historikere gjennom fagdiskusjoner seg imellom komme til en viss enighet om hva som har skjedd. Ny teknologi åpner dessuten mulighet for å bruke mer avanserte naturvitenskapelige verktøy som hjelp i historieforskningen. Statistikk har for eksempel hjulpet historikerne som forsker på massedrapene i Spania, å anslå hvor mange ofre det er snakk om. Dette er nyttig, ikke bare for historikere, men for hele befolkningen. Akkurat som personlig historie, kan landets historie gi kunnskap om hvorfor ting gikk galt i fortiden, slik at det ikke gjentar seg.

Spanias politiske situasjon viser at det er viktig å ha en offentlig debatt om fortidens historie, men det betyr ikke at man selv personlig skal ta ansvar for det, slik flere tyske ungdommer

føler. Historie defineres som en fortolkende vitenskap, hvilket betyr at den aldri vil kunne ha helt sikre beviser på hva som har skjedd. Det er utallige eksempler på måter historien har blitt misbrukt opp gjennom tidene, som gir grunn til å tro at mange av dagens «historiske fakta» ikke er korrekte. Allikevel er det tydelig at det er viktig strekke seg etter von Rankes ideal om å fremstille fortiden slik det egentlig var. Å være åpne om hva som har skjedd i fortiden kan gjøre at ofre får forsoning med hva som har skjedd, og andre kan lære av feil begått i fortiden. Samtidig kan det ligge noe i spanjolenes tanke om å ikke dvele ved fortiden, og at man ikke skal arve skylden for feil begått av eldre generasjoner. Til ettertanke kan det være et poeng å stille seg kritisk til hva det postfaktuelle samfunn vil ha å si for historieforskningen. Hvordan vil et stadig økende omfang «alternative fakta» påvirke en vitenskap der studier av kilder er selve kjernen?

Kildeliste:

- Almodóvar P. (2018) *Sannheten Spania vil glemme* [Dokumentar]. Tilgjengelig fra: <https://tv.nrk.no/program/KOID24008618>. (Hentet: 25.11.2019).
- Berg, Ole T. & Thorsen, Dag Einar. (2019, 14. mai). fascisme. I Store norske leksikon. Hentet 25. november 2019 fra <https://snl.no/fascisme>.
- Burgos J. R. (200) “Los mitos de la guerra civil” de Pío Moa, Rebelión. Tilgjengelig fra: <https://www.rebellion.org/hemeroteca/cultura/burgos140203.htm>. (Hentet: 25.11.2019).
- Brix L. (2017) Slik ser europeiske ungdommer på andre verdenskrig, *forskning.no*, 22., oktober. Tilgjengelig fra: <https://forskning.no/ny-andre-verdenskrig-barn-og-ungdom/slik-ser-europeiske-ungdommer-pa-andre-verdenskrig/315040>. (Hentet: 25.11.2019).
- Cardozo, Ann Elisabeth Laksfoss & Aarli, Gunn & Greve, Tim. (2019, 31. mai).
- Francisco Franco. I Store norske leksikon. Hentet 24. november 2019 fra https://snl.no/Francisco_Franco.
- Granmo A, Børresen B. og Moum T. (2008) *Historie og filosofi 1*. Cappelen Damm.
- Haug K. (2018) Vil bli kvitt Spanias fascistarv, *Vårt land*, 17. juli. Tilgjengelig fra: <https://www.vl.no/nyhet/vil-bli-kvitt-spanias-fascistarv-1.1174105?paywall=true>. (Hentet: 25.11.2019).

- Holm-Nilsen S., Kolstadbråten I. M. og Moland T. (2018) Vil grave opp Francos levninger: -Ekstremt omstridt, *NRK Urix*, 24. august. Tilgjengelig fra: https://www.nrk.no/urix/vil-grave-opp-francos-levninger_-_ekstremt-omstridt_-_mener-ekspert-1.14179091. (Hentet: 23. 11. 2019).
- Iggers G. G., Forskningsmagasinet Apollo (2012) *Bruk og misbruk av historien*. Tilgjengelig fra: <https://www.apollon.uio.no/artikler/2000/historiemisbruk.html>. (Hentet: 23.11.2019).
- Knutsen, Gunnar Winsnes. (2017, 28. desember). *Den spanske borgerkrig*. I Store norske leksikon. Hentet 22. november 2019 fra https://snl.no/Den_spanske_borgerkrig.
- Moum T., Kristiansen G. S. og Sævareid A. (2011) *Historie og filosofi tekstsamling*. Oslo: Cappelen Damm.
- Moum T., Pettersen T. og Sævareid A. (2018) *Historie og filosofi 2*. Oslo: Cappelen Damm.
- Núñez G. (2019) ¿Olvidamos el Pacto del Olvido?, *La razón*, 14. oktober. Tilgjengelig fra: <https://www.larazon.es/cultura/cine/olvidamos-el-pacto-del-olvido-PD20549611/> (Hentet 24.11.2019).
- Pérez B. (2019), Recorrido visual por la historia del Calle de los Caídos, mayor fosa común en España, *El país*, 23. Oktober. Tilgjengelig fra: https://elpais.com/elpais/2019/10/08/album/1570532821_134027.html#foto_gal_2. (Hentet: 25.11.2019).
- Plaza A. M (2019) Vox se dispara hasta colocarse como tercera fuerza con 52 diputados, más del doble que en abril, *rtve*, 11. november. Tilgjengelig fra: <http://www.rtve.es/noticias/20191111/elecciones-noviembre-resultados-vox/1989125.shtml>. (Hentet: 25.11.2019).
- Uleberg M. (2019) Fjernet fascistymbol, *Klassekampen*, 25. oktober. Tilgjengelig fra: <https://www.klassekampen.no/article/20191025/ARTICLE/191029980>. (Hentet: 23.11.2019).
- Wingård G. J. (2018) Nasjonalromantikk er identitetspolitikk, *Dagbladet*, 10. april. Tilgjengelig fra: <https://www.dagbladet.no/kultur/nasjonalromantikk-er-identitetspolitikk/69694424>. (Hentet: 23.11.2019).

Bronsemedalje NM hifi 2020. Frida Hellen, Elvebakken vgs